

Володимир Парацій

СВІТОГЛЯДНІ КОНЦЕПЦІЇ ПАТРІАРХА ЙОСИФА

Державний історико-архітектурний заповідник у
м. Бережани

Поняття світоглядності уособлює в собі особистісний фактор відношення до всієї ноосферної цілісності, в центрі уваги якої постає людина, суспільство, а також їх взаємозв'язок на рівнях від побутового, ментального до національно-усвідомленого. Особистість бачить оточення, знає традиційні чинники його цілісного чи проблемно-фрагментарного розвитку, а тому раціонально осмислює минуле й сьогодення, навіть на об'єктивних засадах моделює майбутнє. Світогляд переплітає усталені методологічні прийоми пізнання, вивчення, розуміння, обґрунтованого дослідження, інтелектуальної аналітичності й синтезу. Світоглядні позиції, базовані на зазначених законах, характеризують особистість високого інтелектуального, морального та раціонально-дієвого рівня. Тобто мислителя в звичній уже значимості універсального поєднання розумової та духовної величі. Мислитель завжди мужня людина, адже ще Анатоль Франс говорив: «Найрідкісніша форма мужності – це здатність мислити». В українському соціумі доволі часто траплялися подібні велети розуму й духу, Велети людської (національної) мужності. Один з них – митрополит-кардинал-архієпископ-патріарх Йосиф Сліпий.

Його доля була складною, часто непередбачуваною, але характерною для мислителя і духовного національного провідника (навіть провісника), яким він став ще за життя. Наприкінці Другої світової війни митрополит розділив гірку стезю, по якій нова – радянська – адміністративно-каральна система направила греко-католицьку церкву. Але сам Йосиф

Сліпий був уже доволі відомою особистістю в середовищі католицького європейського, особливо Ватиканського, оточення. Тому доля митрополита викликала їх турботу ще до офіційної еміграції цієї особистості. Прикладом такої турботи можна навести цитату часопису «Чівільта каттоліка»: «11 квітня 1945 року заарештовано декілька українських єпископів. Митрополит Сліпий, якого вважали загиблим, ще знаходиться серед живих» [1: 58]. Це підтверджує думку: становищем Йосифа Сліпого цікавилися, уважно стежили за його життєвими змінами. Об'єктивним результатом такого контролю й посиленої допомоги була еміграція митрополита (і на той час уже кардинала).

Зрозуміло, міцний фундамент під наукову (інтелектуальну) діяльність і світоглядні парадигми Йосифа Сліпого заклало його навчання в Інсбруці, а також особисті мрії про дослідницьку та пізнавальну («професорську») роботу. Отриманий в Інсбруці ступінь доктора богослов'я – це один з результативних шляхів інтелектуального возвеличення українського греко-католицького духовенства, на необхідність якого вказував ще Андрей Шептицький [4: 7-8]. Йосиф Сліпий якісно втілив, на рівні особистісного інтелектуального та аналітичного збагачення, ці глибокі та далекоглядні пропозиції. Високий інтелектуальний рівень був одним з важливих факторів його домінування в українському духовному оточенні. А постійні наукові, пізнавальні та аналітичні заняття виділяли майбутнього митрополита, кардинала та Патріарха як особистість з цілісним світоглядним рівнем, який здатен осмислити величезне розмаїття проблем і дати їм належну оцінку. Адже, якщо сприймати вічне устремління до будь-яких нових (зокрема національно-визвольних) позитивних змін як вольову дію (за Шопенгауером), то інтелект (розум) – є здатністю «до мислення; мислення ж як функція спрямована на службу волі» [10: 400, 408].

Великого націотворчого значення надавав Й. Сліпий історичній пам'яті, адже «нарід, який не знає або загубив знання свого минулого з його духовними скарбами, вмирає і зникає з лиця землі» [4: 17]. Народ український століттями відчував такі зовнішні профанаційні прояви до свого минулого, які з часом переросли до фактів власного історичного неприйняття, до декларування «етнографізму», провінційності та немодерності. Історичні студії кардинала мали на меті пізнати сьогодення через фактори та процеси минулого. Для цієї мети він сформувався як історик з метрологічними засадами французької школи «Аналів». У методологічній інтерпретації одного з лідерів цього дослідницько-світоглядного спрямування зазначено, що справжній історик повинен мати широкий та ясний розум. Тверезо та уважно дивитися на речі. Працювати узгоджено з ритмом свого часу. «Одним словом, потрібно вміти мислити...» [7: 38]. Історично-дослідницька робота Йосифа Сліпого постійно перебувала в цих якісних параметрах пізнавального і соціозначимого. А також людської мужності. Так як ще під час свого адміністративного переслідування в Радянському Союзі, зокрема в період заслань, митрополит Йосиф працював над загальним викладом «Історії Вселенської церкви на Україні». Окремі рукописні томи цього нездійсненого видання, які Сліпий передавав у Галичину, були перехоплені відповідними службами КДБ [3: 121].

У науковій спадщині Йосифа Сліпого вагому роль відіграють його філософські публікації. Це було символічно і мало своє пояснення. Адже філософія – як специфічна форма осягнення істини чи сутності світу – це та ж вольова дія [10: 414], приналежна до особистості інтелектуальної та соціально (національно) значимої. Лише суспільні лідери здатні осмислювати важливі світоглядні онтологічні та етико-естетичні проблеми Глибиною думки вражає дослідження Й.

Сліпого про візантійську культуру та суть поняття «візантинізм» як символ духовно-пізнаного (праця «Візантинізм як форма культури»). Надзвичайно якісно, всебічно та з раціональним підґрунтям осмислює він проблеми середньовічної схоластики [4: 20]. Цим питанням присвячено статті вченого: «Нарис з історії середньовічної (схоластичної) філософії», «Св. Тома з Аквіну і схоластика» [4: 83]. Повністю не віднайдена його праця «Прагматизм» [4: 83]. Це був якщо не новий, то беззаперечно оригінальний погляд на концептуальні основи окремих філософських напрямків. Тракткування середньовічної схоластики як раціональної світоглядної системи, а прагматичні концепції філософії ХХ ст. як ірраціональні ідеї – думки навіть дещо несподівані і суперечливі. Але вони підтверджені значним фактичним навантаженням й обґрунтованою аналітичною реконструкцією. У світоглядній системі Йосифа Сліпого цікавою для висвітлення і взагалі для українського суспільства була авторська утверджена думка про специфіку та якість людської свободи: «Кожний свободний громадянин мусить бути вільний від тиранії, але не від громадянських обов'язків. В громадським життю він мусить себе підпорядковувати добру загалу, але тим він себе не нищить, а навпаки, підносить і розвиває» [4: 79]. Це концепція всебічно співвідносна з теорією «двох свобод» сучасного британського філософа, лауреата Нобелівської премії Ісайї Берліна [2: 180-181].

Важливий для пізнання та використання слід залишив митрополит-кардинал-патріарх як теоретик і практик педагогіки, як безумовний організатор національної (зокрема духовної) освіти. Його пропозиції та ідеї раціонально втілювалися в науковому та дидактичному процесі духовної семінарії, Богословської академії, Українського католицького університету, Українського богословського наукового товариства [4: 20].

Світоглядність як індивідуальна позиція лідерської особистості – це не лише абстрактні теоретичні осмислення. Їх теорії в основі своїй практично-діяльнісні, спрямовані на досягнення реальної мети, на втілення реальних заходів. Тому й світоглядність Патріарха Сліпого дуже практична, позитивний слід від якої добре простежується і в наші дні. Прикладів такої діяльності багато, тому ми виділимо, як на нашу думку, найважливіші.

Йосиф Сліпий був ініціатором будівництва у Римі собору св. Софії з красивим позолоченим куполом, організував католицький університет і культурний центр для підготовки та видання матеріалів, які розповсюджувалися в країнах Близького Сходу. У 1969 р. на відкритті центру, програма якого була надзвичайно продумана майбутнім неофіційним Патріархом, були присутні керівники багатьох дипломатичних місій, акредитованих у Ватикані (прибув навіть Амадо Бланко – повноважний представник Фіделя Кастро). Йосиф Сліпий доводив таким чином, на думку Джуліо Андреотті, власні дипломатичні та договірні можливості [1: 53]. Вони втілювалися й в інших практичних діях, які мали безумовну благородну мету. Часто для цього використовувалися й причини, зав'язані навколо особистості українського кардинала, які він вдало використовував у громадських цілях. Так, наприклад, 5 червня 1966 р. Український громадський комітет митрополії Нью-Йорк – Нью-Джерсі організував 100-доларовий банкет «в честь Верховного Архієпископа Української Католицької Церкви Їх Еміненції кардинала Йосифа Сліпого», дохід від якого призначався для Українського католицького університету ім. св. Климентія у Римі. У фондах Бережанського краєзнавчого музею зберігається запрошення на цей банкет нашого уродженця, відомого в США архітектора Аполлінарія Осадци [8]. Слід зауважити, що наш земляк часто фінансово підтримував благі наміри українського греко-

католицького Патріарха. Про це свідчить, наприклад, особисто підписаний лист-подяка Йосифа Сліпого до Аполлінарія та Тетяни Осадців від 6 березня 1971 року. Його оригінал також зберігається у фондах краєзнавчого музею [9]. Така практика підтримання українських націотворчих інституцій (зокрема навчальних закладів за кордоном), яку часто використовував, благословляв і прославляв Йосиф Сліпий, була доволі популярна й, що головне, дієва.

Лише зауважимо, в контексті близької за змістом думки, що Патріарх Сліпий постійно використовував будь-яку вигідну політичну ситуацію для виступу національного переслідування українського народу на його власній землі. З цією метою він якісно використовував власні численні зв'язки, зокрема з визнаними політичними лідерами [1: 56-57].

Особистість Йосифа Сліпого визначилася в українському еміграційному соціумі як символічна, що яскраво відобразилося в одному з найбільш меморіальних проявів людства – у філателії. Свідченням цьому є цілісна експозиція поштових марок, конвертів, спецпогашень, присвячених Патріархові, передана 5 вересня 2004 р. Романом Смиком до Українського національного музею в Чикаго. Це і прижиттєві видання, які розкривають місійну роль Йосифа впродовж 1963-1984 рр., так і посмертні друки – свідки окремих значимих епізодів життя величного діяча української греко-католицької церкви [5: 6].

Йосиф Сліпий помер у Римі 7 вересня 1984 року. «Його смерть... означила відхід з історичної арени вольового, харизматичного релігійного та національного провідника, авторитет якого єднав Церкву в Україні та в діаспорі, а могутній, часом докірливий голос дозволяв почути «мовчазну Церкву» як у Ватикані, так і на Заході» [3: 146]. Своєю діяльністю він створив той значимий історичний «Виклик» (в розумінні британського історика Арнольда Тойнбі), в якому

закладена раціональна й об'єктивна основа подальшого позитивного розвитку Української Церкви та Українського Суспільства. В його світоглядній позиції могли бути помилкові думки та твердження, але, як говорив Конфуцій, «Кожен помиляється залежно від свого характеру (моралі, розуму). Тому ... добродійність особистості також може визначатися і за його помилками» [6: 37]. Патріарх Йосиф, вважаємо, був знаковою особистістю загальноукраїнського світового середовища в своїх величних звершеннях і в своїх помилкових діях. Останні лише посилювали позитивні сторони особистості. Його світоглядність була раціональною за якістю звершень та оптимістичною за національно-духовною й ідеологічною метою.

Література

1. Андреотти Д. СССР, увиденный вблизи. – М., 1989.
2. Берлін І. Чотири есе про свободу. – Київ, 1994.
3. Боцюрків Б. Українська греко-католицька церква в катакомбах (1946-1989) // Ковчег: збірник статей з церковної історії. – 1993. – Ч. 1. – С. 113-152.
4. Гринів О. Йосиф Сліпий як історик, філософ, педагог. – Львів, 1994.
5. Климчак М. Виставка пам'яті патріарха Йосифа Сліпого (в Українському Національному Музею в Чикаго) // Церковний вісник. – 2004. – 15 серпня. – С. 6-8.
6. Юрчук В. Конфуцій. – Минск, 2004.
7. Февр Л. Бої за історію. – М., 1991.
8. Фонди Бережанського краєзнавчого музею. – Інв. № ПД 3036.
9. Фонди Бережанського краєзнавчого музею. – Інв. № ПД 3037.
10. Шопенгауэр А. Введение в философию. – Минск, 2000.